

Кобилянська Л.М. Економічні фактори розвитку інтеграційних процесів на теренах СНД // Україна та Казахстан: актуальні проблеми економіки, політики, історії : зб.наук.праць. – К. : ІСЕМВ НАН України, 2008. – С. 167-182.

Кобилянська Л.М.,
*м.н.с. відділу зовнішньоекономічних досліджень
ІСЕМВ НАН України*

Економічні фактори розвитку інтеграційних процесів на теренах СНД

В статті досліджено окремі тенденції розвитку світових інтеграційних об'єднань. Виокремлено позитивні та негативні чинники інтеграційних процесів на теренах СНД, проаналізовано можливості економічної взаємодії держав пострадянського простору.

Ключові слова: *інтеграція, регіональне об'єднання, економічні чинники інтеграції, співробітництво, кооперація.*

В статье исследованы некоторые тенденции развития мировых интеграционных объединений. Выделены позитивные и негативные факторы интеграционных процессов в формате СНГ, проанализированы возможности экономического взаимодействия стран постсоветского пространства.

Ключевые слова: *интеграция, региональное объединение, экономические факторы интеграции, сотрудничество, кооперация.*

Однією із найбільш динамічних і впливових сучасних тенденцій та переконливих свідчень інтенсивного розвитку світового господарства є збільшення кількості регіональних інтеграційних об'єднань. Нині фактично кожна держава світу належить до хоча б одного такого об'єднання. Відомо також, що більше третини загальної кількості торговельних операцій здійснюється в рамках тих чи інших регіональних угод, якщо ж враховувати ще й таку організацію як АТЕС, то загальна кількість цих внутрішньорегіональних операцій складе понад 2/3 світових обсягів торгівлі.

Метою публікації є дослідження позитивних та негативних факторів інтеграційних процесів на пострадянському просторі, адже інтеграція у межах цієї гео економічної сфери триває понад 17 років, однак, за цей час жодне з угруповань не досягло поставленої мети (не створено навіть

початкових форм подальшого інтеграційного поступу), що свідчить про складність та своєрідність перебігу процесу об'єднання на всіх етапах співробітництва. Актуальним наразі є виокремлення та дослідження тих економічних факторів дезінтеграційних процесів у сфері торгівлі та науково-технологічного виробництва на теренах Співдружності, вплив котрих призводить до того, що впродовж досить тривалого часу на пострадянському просторі ще не виникло жодного повноцінного інтеграційного утвору.

Питанням перебігу інтеграційних процесів на теренах Співдружності присвячено праці багатьох російських вчених: Ю. Шишкова, Л. Косікової, М. Шумського, С. Жукова, О. Резнікової, Н. Федулової, Н. Зіядуллаєва, Ю. Юданова. Окремі аспекти проблематики інтеграції у рамках СНД досліджували українські науковці: Д. Лук'яненко, А. Філіпенко, В. Будкін, М. Дудченко, В. Сіденко, О. Шнирков, Ю. Пахомов, С. Пирожков, І. Бураковський.

Співдружність незалежних держав можна розглядати і як географічний регіон, котрий територіально об'єднав 12 пострадянських країн, і як одне з регіональних об'єднань із власним Статутом та законодавчо-нормативною базою, в рамках якого, в свою чергу, відбуваються ті чи інші інтеграційні процеси.

В Статуті Співдружності Незалежних Держав зазначається, що Співдружність не є державою та не має наднаціональних повноважень, а власне регіональне об'єднання на пострадянському просторі створено державами на добровільній основі. Стосовно ж членства в СНД, то країнами-членами Співдружності вважаються ті держави, котрі зобов'язуються дотримуватися Статуту СНД. Цим же документом окреслена процедура набуття статусу асоційованого члена СНД, а також визначено загальні цілі та принципи функціонування Співдружності. В Статуті СНД значна увага приділяється питанням колективної безпеки, військово-політичної співпраці й співробітництву в економічній, соціальній та правовій сферах діяльності країн пострадянського простору[1].

Перебіг інтеграційних та дезінтеграційних процесів на теренах цієї гео економічної сфери залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників, котрі були й залишаються визначальними для вибору стратегії економічного розвитку та політичної співпраці кожної з держав—членів СНД.

Перший чинник — це набуття політичного суверенітету та можливості вибору кожною з країн подальших напрямків співробітництва та стратегічних економічних партнерів як з-поміж пострадянських держав, так і країн «далекого зарубіжжя».

Другий чинник, котрий впливає на розбудову відносин у форматі СНД — суто економічний, адже у рамках Співдружності виникають нові регіональні об'єднання, а також формуються двосторонні відносини, котрі продиктовані національними економічними інтересами кожної суверенної держави. Після завершення перехідного періоду, обумовленого розвалом єдиної радянської централізованої системи економіки та значного занепаду національних господарських систем, країни демонстрували певне економічне зростання. Всі держави пройшли стадію формування ринкових інституцій та самостійно господарюючих об'єктів, а деяким країнам вже надано статус ринкової економіки. З огляду на такі суттєві зміни виникає потреба в пошуках нових економічних і стратегічних партнерів, отже, інтеграційні та дезінтеграційні процеси триватимуть і надалі.

Третім чинником є фактор зовнішнього впливу багатьох центрів економічної та політичної сили — ЄС, НАТО, США, Китаю, котрі сприяють перетворенню гомогенного пострадянського регіону на фрагментований простір.

Нині пострадянські країни є ініціаторами та учасниками багатьох регіональних об'єднань, сформованих під впливом їх географічної близькості та спорідненості економічних інтересів. За роки незалежності на теренах колишнього Радянського Союзу створено низку субрегіональних угруповань: СНД; Договір про колективну безпеку (ДКБ), укладений

Білоруссю, Вірменією, Казахстаном, Таджикистаном, Киргизією та Росією; Союз Росії та Білорусі; ГУАМ, до складу якого входять Грузія, Україна, Азербайджан та Молдова; Центральноазійське співтовариство (ЦАЕС), яке охоплювало Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан і Туркменістан; Організація центрально-азійського співробітництва (ОЦАС), котра об'єднувала Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Таджикистан і Росію; ЄП, котрий планувався як об'єднання РФ, Казахстану, України та Білорусі; ЄврАзЕС, в рамках якого співіснують нині Російська Федерація, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан і Узбекистан.

Для країн пострадянського простору надзвичайно важливий період вибору економічної моделі розвитку та шляхів реформування національних економік співпадає з періодом становлення глобальної світогосподарської системи, що перемножує і поглиблює проблеми соціальної трансформації викликами глобалізації. Сьогодні посткомуністичні країни перебувають на перетині багатьох глобальних процесів, отримавши можливість автономного стратегічного вибору та маючи приблизно однакові вихідні умови. Тому країни пострадянського простору залучаються до деяких більш масштабних об'єднань, частину яких складають держави «далекого зарубіжжя». Зокрема, це Організація економічного співробітництва мусульманських країн (1992 р.), до якої увійшли Азербайджан, Казахстан, Киргизстан, Туркменія, Таджикистан, Узбекистан, а також Туреччина, Іран, Пакистан, Афганістан; Шанхайська організація співробітництва — ШОС (2001 р.), членами якої є Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан, Узбекистан та Китай; Організація Чорноморського економічного співробітництва — ОЧЕС (1992 р.), у форматі якої об'єдналося 12 країн, в тому числі й Україна.

Існує багато причин, котрі спрацьовують на користь процесів дезінтеграції держав Співдружності.

По-перше, після набуття незалежності держави СНД, сектори економік яких були часто взаємозалежними та взаємодоповнюваними, втратили

економічні, технологічні та наукові зв'язки. З цієї причини на початку 90-х рр. всі без винятку країни пострадянського простору переживали адаптаційний період до ринкових умов, котрий характеризувався занепадом промислового виробництва і спричиняв падіння показника ВВП.

Якщо взяти для порівняння за основу показники ВВП 1990-го року, то для Республіки Білорусь найбільше падіння показника ВВП — 65 % — було зафіксоване в 1995 р., в Росії — 57 % в 1998 р., в Казахстані — 61 % в 1995 р., в Киргизстані — 61 % в 1995 р., в Таджикистані — 31 % в 1996 р., в Узбекистані — 81 % в 1995 р., в Україні — 41 % в 1999 р. [2, с. 12].

Така ситуація занепаду виробництва, особливо в перші роки після набуття незалежності, позначилася на економічному розвитку усіх без винятку держав Співдружності. У багатьох країнах й до сьогодні не відновлено окремих видів виробництва, а масштаби деяких з них не досягли рівня початку 90-х років, хоча всі країни при цьому з початку 2000-х рр. демонструють відносно щорічне зростання показників ВВП (таблиця 1).

Таблиця 1

Індекси фізичних обсягів ВВП (у % до попереднього року)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Азербайджан	109,9	110,6	111,2	110,2	126,4	134,5	125,0	110,8
Вірменія	109,6	113,2	114,0	110,5	113,9	113,3	113,7	106,8
Білорусь	104,7	105,0	107,0	111,4	109,4	109,9	108,2	110,0
Грузія	104,8	105,5	111,1	105,9	109,6	109,4	112,7	104,0
Казахстан	113,5	109,8	109,3	109,6	109,7	110,6	108,5	102,4
Киргизстан	105,3	100,0	107,0	107,0	99,8	102,7	108,2	107,6
Молдова	106,1	107,8	106,6	107,4	107,5	104,0	103,3	107,6
Росія	105,1	104,7	107,3	107,2	106,4	106,7	108,1	105,6
Таджикистан	109,6	110,8	111,0	110,3	106,7	107,0	107,8	107,9
Узбекистан	104,2	104,0	104,4	107,7	107,0	107,3	109,8	109
Україна	109,2	105,2	109,6	112,1	102,7	107,1	107,3	102,1

Джерела: Складено за даними «Содружество Независимых Государств в 2006 году: Статистический ежегодник» /Межгосударственный Статистический комитет СНГ. — М., 2007. — С21.

та офіційного сайту Статистичного комітету СНД
http://www.cisstat.com/rus/mac2_an.htm

Привертає увагу і дозволяє більш реально оцінити економічну ситуацію в кожній з країн такий соціально-економічний показник як ВВП на душу населення. Так, показник ВВП на душу населення у 2006 р. в країнах з більш розвинутою економічною системою становив: для Казахстану — 3705 дол., для Росії — 5365 дол., тоді як в Киргизстані, Таджикистані та Узбекистані на 1 жителя припадало менше, ніж 500 дол. [3, с. 115]. Отже, реальний рівень життя населення у кожній окремо взятій державі відрізняється від решти пострадянських країн, а деякі країни колишнього Радянського Союзу (зокрема, Узбекистан, Молдова, Таджикистан, Киргизія) утворили так звану «нову зону бідності».

Для порівняння, середній показник ВВП на душу населення для такого розвинутого інтеграційного об'єднання, як ЄС, в 2006 р. становив 23 500 €. Найбільша частка ВВП на душу населення у Люксембурзі – на кожного жителя припадає 71 600 €, а найнижча частка ВВП на душу населення зареєстрована в Болгарії та Румунії — 40 % від середньої по ЄС [4, с. 97].

Досвід світових інтеграційних угруповань переконує, що успішно розвиваються об'єднання держав, котрі демонструють досить високі та стабільні темпи зростання економічних показників. Серед пострадянських країн найвагоміші результати мають Росія, Казахстан, Білорусь, середні – Україна, решта країн пострадянського регіону має низький рівень економічного розвитку, а отже, й незначні можливості для реалізації спільних інтересів в інтеграційних структурах. Попри порівняно дешеві трудові та сировинні ресурси, держави СНД мають низьку конкурентоспроможність на світових ринках, спеціалізуючись, здебільшого, на експорті сировини, напівфабрикатів низького ступеню обробки та виробів з низькою доданою вартістю. До того ж, у світі з кожним роком зростає частка експорту наукомісткої продукції, чим, на жаль, не можуть похвалитися країни пострадянського простору.

Як стверджують класики теорії економічної інтеграції, для повноцінного функціонування регіонального об'єднання початковим етапом

є розвиток сфери обміну, тобто, розвиток взаємної торгівлі між членами угруповання. На теренах СНД зараз склалася ситуація, за якої торгівля є чи не єдиним проявом економічної взаємодії та формою співробітництва.

Країни Співдружності (за винятком окремих держав) однаковою мірою наділені факторами виробництва — надлишком трудових ресурсів, дефіцитом капіталу, порівняно низьким рівнем технічного та технологічного розвитку, ними експортується продукція в основному 2 та 3, частково — 4 і лише в невеликій кількості — 5 технологічного укладів (такі товари призначені для ринків пострадянського регіону). Виняток становлять хіба що Росія та Казахстан, котрі відчувають дефіцит робочої сили, та за рахунок зростаючого видобування і експорту вуглеводневих енергоносіїв мають відносний надлишок капіталу.

По-друге, після набуття незалежності держави СНД, сектори економік яких були часто взаємозалежними та взаємодоповнюваними, втратили економічні, технологічні та наукові зв'язки, що відображається на показниках обсягів експорту у сукупному експорті на пострадянських ринках.

На зменшення обсягів взаємної торгівлі між країнами пострадянського простору значний вплив має подібний стан технічної і технологічної бази, адже до сьогодні триває експлуатація виробничих потужностей та застосування технологій, котрі залишились ще з радянських часів. З цієї причини основна маса продукції є, по-перше, однотипною, а, по-друге, морально застарілою чи неконкурентоспроможною, отже, стає дедалі простіше та вигідніше завозити більш якісні, порівняно з вітчизняними аналогами, товари з країн «далекого зарубіжжя», котрі, до того ж, мають широкий асортимент та альтернативні ціни.

Останнім часом частка експорту в інші країни світу переважала частку експортних поставок на регіональний ринок Співдружності майже у всіх країнах пострадянського простору. Переорієнтованими за межі регіону виявились навіть ті країни, для яких СНД тривалий час був основним ринком збуту (таблиця 2).

Таблиця 2

Питома вага СНД в загальному експорті окремих держав-членів СНД

(у %)

	1996	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Азербайджан	46	38	13	10	11	13	17	21	15	18	3
Вірменія	44	37	24	26	19	19	17	19	22	31	31
Білорусь	67	73	60	60	55	55	53	44	44	46	44
Грузія	65	56	40	45	49	49	51	47	40	38	35
Казахстан	56	39	27	30	23	23	20	15	15	17	15
Киргизстан	78	45	42	36	34	35	38	45	48	50	49
Молдова	68	68	59	61	55	54	51	51	40	41	39
Росія	18	19	13	15	15	15	16	14	14	15	15
Таджикистан	43	34	48	33	26	17	17	20	13	15	16
Туркменістан	68	60	45	57	51	45	43	45	50
Узбекистан	39	26	36	27	28	26	31	32	42
Україна	51	33	31	29	24	26	26	31	33	38	35

Складено за даними: «Содружество Независимых Государств в 2006 году: Статистический ежегодник» /Межгосударственный Статистический комитет СНГ. — М., 2007. — 98 та офіційного сайту Статистичного комітету СНД http://www.cisstat.com/rus/mac2_an.htm

Дані Статкомітету СНД свідчать про те, що для групи країн постачання товарів на ринки Співдружності є безальтернативним, тоді як решта реалізує лише невелику частину своєї продукції. Для низки країн, зокрема, Грузії, Молдови, Білорусі, Киргизстану і Туркменістану, експорт на ринки Співдружності нині складає майже половину (40–50 %) сукупного національного експорту, частка України становить трохи більше третини експорту продукції вітчизняного виробництва, а такі країни як Казахстан, Росія, Таджикистан і Азербайджан експортують на ринки пострадянського регіону лише 13–18 % вітчизняних товарів та сировини.

В результаті аналізу статистичних даних встановлено, що держави, котрі мають високі показники експорту на ринках «ближнього зарубіжжя», збувають на ринках країн СНД більш науко- і технологічно містку продукцію (котра, однак, не знаходить попиту на світових ринках), тоді як Казахстану, Росії, Таджикистану, Азербайджану не загрожує відсутність попиту на експорт, адже його основними статтями є вуглеводневі енергоносії та інша сировина, котрі мають великий попит як на ринках Співдружності, так і в країнах «далекого зарубіжжя».

Беззаперечним є той факт, що для багатьох держав СНД зростання ВВП базується на зростанні видобутку мінеральної сировини. Так, динаміка видобутку мінералів для окремих країн Співдружності тільки за останні декілька років збільшилась у 1,5–2,5 рази. Зокрема, для Росії показник видобутку нафти (разом з газовим конденсатом) становив у 2000 р. 324 млн.тон, а вже у 2006 р. – 480 млн. тон; для Азербайджану — 14,0 млн. тон у 2000 р. та 32,3 млн. тон у 2006 р.; для Казахстану — 35,3 млн.тон у 2000 р. та 65,0 млн. тон у 2006 р.

Видобуток природного газу також значно збільшили такі країни як Казахстан — з 11,5 млрд.м³ у 2000 р. до 26,4 млрд.м³ у 2006 р.; Росія — з 584 млрд.м³ у 2000 р. до 26,4 млрд.м³ у 2006 р.; Туркменістан — з 47,2 млрд.м³ у 2000 р. до 63,0 млрд.м³ у 2006 р. [5, с. 634–635].

Стосовно ж показників імпорту, то товари країн-сусідів по СНД збуваються на всій території Співдружності, а для декількох країн, зокрема, Таджикистану, Вірменії, Білорусі, Киргизстану, постачання продукції виробництва держав «близького зарубіжжя» навіть зростає і лишається безальтернативним (таблиця 3).

Таблиця 3

Питома вага СНД в загальному імпорті окремих держав-членів СНД (у %)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Азербайджан	32	31	39	32	34	34	40	33	33
Вірменія	20	25	31	28	29	29	32	34	29
Білорусь	70	70	69	70	72	67	65	66	67
Грузія	32	34	37	32	36	40	38	35	33
Казахстан	54	51	46	47	48	47	47	45	47
Киргизстан	54	55	55	57	62	62	58	63	55
Молдова	33	38	39	42	43	39	38	36	35
Росія	34	27	22	23	23	19	16	15	14
Таджикистан	83	78	76	68	65	65	64	62	57
Туркменістан	38	37	36	49
Узбекистан
Україна	58	56	53	50	52	47	45	43	40

Складено за даними: «Содружество Независимых Государств в 2006 году: Статистический ежегодник» /Межгосударственный Статистический комитет СНГ. — М., 2007. — С. 99 та офіційного сайту Статистичного комітету СНД <http://www.cisstat.com/rus>

По-третє, для багатьох країн Співдружності основним економічним партнером, інвестором і найбільш масштабним ринком збуту (143 млн. чол. населення) залишається Російська Федерація, отже, більш продуктивною може бути діяльність того чи іншого інтеграційного угруповання, до складу якого входить Росія.

Так, у 2005 р. на РФ припадало 48,5 % зовнішньоторговельного обігу Білорусі, а частка експорту білоруських товарів до Росії складала більше 20 % ВВП Білорусі. Значна частина продукції виробляється виключно для РФ, зокрема, на російському ринку реалізується більше 85 % продукції Мінського автомобільного заводу («МАЗи» складають третину російського парку вантажних машин), 80 % холодильників, 70 % меблів, 75 % телевізорів, 40 % тракторів, 100 % білоруського цукру, 98 % м'ясної і молочної продукції, 90 % взуття. Натомість, російські виробники забезпечують Білорусь стальними трубами на 80 %, прокатом чорних металів — 57 %, автобусами — 50 %, рибою — 50 %, рослинним маслом — 75 % [6, с.73-74].

Донедавна на російські ринки припадало більше третини експорту Молдови, однак, починаючи з 2006 р., через заборони та обмеження імпорту продукції з Молдови, експорт молдавських товарів до Росії (вина, сільськогосподарська продукція) скоротився порівняно з 2005 р. на 48 %.

У цьому ж таки 2006 р., через економічні санкції з боку Росії експорт Грузії на ринки РФ зменшився на 51 %, а в 2007 р. частка російського ринку в експорті Грузії становила близько 8 %.

На Росію зорієнтована приблизно п'ята частина експорту України та Узбекистану та 1–10 % товарного експорту Азербайджану, Казахстану, Таджикистану і Туркменістану [7, с. 98].

Взаємна торгівля країн-учасниць кожного регіонального об'єднання без участі Росії є незначною, отже, очевидна асиметрія торговельних потоків та «прив'язаність» до російського ринку спричиняють залежність економік решти країн СНД від потреб та економічної ситуації на ринках Росії.

Частка внутрішнього експорту кожного з регіональних об'єднань на теренах СНД, а також СНД загалом є незначною порівняно з розвиненими регіональними об'єднаннями світу, зокрема, ЄС чи НАФТА. Так, показник внутрішньорегіонального експорту такого масштабного утвору як СНД не сягає й 20 %, тоді як аналогічні показники для ЄС — 66,8 %, для НАФТА — 55,8 %.

Задля сприяння підвищення конкурентноздатності та просування продукції держав Співдружності на ринки СНД, а також на світові ринки Виконавчим комітетом СНД було запропоновано сформувавши та надати перелік пропозицій кожної з країн.

Перелік містить продукцію хімічної промисловості, технологічне обладнання, електротехнічні вироби, засоби вимірів та контролю (Азербайджан); продукцію хімічних підприємств, кабельних, електротехнічних, станкобудівельних та інших заводів (Вірменія); засоби наземного транспорту, машини, обладнання та механізми, хімічну продукцію, полімерні матеріали, пластмаси та вироби (Білорусь); продукцію автомобільної, електротехнічної, станкобудівельної, хімічної, текстильної галузей, труби, добавки для металургії, ліки (Грузія); нафтохімічну продукцію, кольорові метали, прокат чорних металів, мінеральні добрива, лікарські препарати, продукцію машинобудівельного та оборонного комплексів (Республіка Казахстан); машинобудівельну, радіоелектронну та електротехнічну продукцію (Республіка Киргизстан); сільськогосподарські продукти, машини та обладнання для їх переробки, електро- та радіоапаратуру, взуття, швейні вироби (Молдова); металургійну, хімічну продукцію, машини та обладнання, трактори, автомобілі, судна, вимірювальні прилади, вироби легкої промисловості (Російська Федерація); електроприбори, холодильники, гідроагрегати, трансформатори, високовольтну апаратуру, насоси (Республіка Таджикистан); вироби хімічної промисловості, металургії, машинобудування, автомобілі, автобуси, сільськогосподарські машини, електрообладнання (Україна) [8].

Скоординована діяльність на просторі Співдружності дозволить замість нерегульованої конкуренції визначити та підсилити ключові сектори економіки

кожної з держав, оптимізувати структуру виробництва країн, підвищити якість товарів, а також створити всі передумови для поглиблення виробничої кооперації та виходу продукції на світові ринки.

По-четверте, загалом на пострадянському просторі складається неоднозначна ситуація, за якої держави чітко розмежовують політичну співпрацю, процеси інтеграції та двохстороннє економічне співробітництво. Наприклад, з Росією співпрацюють у військовій сфері співпраці Білорусь, Казахстан, Киргизія, Таджикистан, Вірменія, Узбекистан (ОДКБ); планують економічну інтеграцію Білорусь, Казахстан, Киргизія, Таджикистан, Узбекистан (ЄврАзЕС); готові до двохстороннього економічного партнерства такі країни як Грузія, Азербайджан, Молдова, Україна (ГУАМ). До того ж, вже очевидним є поділ держав, котрі прагнуть створити інтеграційне об'єднання під егідою Російської Федерації, а також ті, котрі вбачають в Росії лише торговельного партнера [9, с. 58].

Значною негативною тенденцією розвитку відносин на пострадянському просторі є зволікання зі створенням нормативно-правової бази повноцінної інтеграційної взаємодії, затягування з ратифікацією відповідних документів. Нерідко частина цих документів, через відсутність спільних економічних інтересів та незацікавленість в дії цих угод з боку однієї або декількох країн, втрачає силу ще до ратифікації. З цієї ж причини недійсними стають вже затвердженні угоди.

За даними Виконавчого комітету СНД, в період з грудня 1991 р. по січень 2009 р. було прийнято 1827 документів. Вступило в дію 1799 або 98,4 % документів, з них: 1497 (81,9 %) — з дня підписання, 30 (1,6 %) — після ратифікації, 272 (14,9 %) — після виконання внутрішньодержавних процедур. 28 документів (1,6 %) не діють через незавершеність внутрішньодержавних процедур [10].

Згідно з рішенням Ради глав держав Співдружності від 2 квітня 1992 р. регулярно проводиться інвентаризація договірно-правової бази СНД Виконавчим комітетом СНД. За період діяльності Виконавчого комітету

СНД станом на 1 січня 2009 р. втратили чинність після інвентаризації 493 документи, дійсними лишаються 1334 документи.

Економічна взаємодія між державами СНД виявляється у взаємному інвестуванні та приватизації стратегічних об'єктів країн-сусідів з «ближнього зарубіжжя». Серед найактивніших інвесторів на пострадянському просторі можна виокремити двох провідних експортерів нафти (за рахунок чого ці держави мають відносний надлишок капіталу порівняно з іншими країнами СНД) — Росію та Казахстан. З погляду світових масштабів експорту прямих інвестицій, Російська Федерація (2003–2005 рр.) посідала 14 місце у світі за обсягами інвестування.

Нині найбільші взаємні потоки інвестицій спрямовуються до базових галузей пострадянських економік — паливно-енергетичного комплексу, металургії, машинобудівних галузей та металообробної, хімічної промисловості, а також до сектору послуг, а саме: банківсько-фінансового сектору, телекомунікацій та зв'язку, будівництва, готельно-ресторанного бізнесу, оптової торгівлі, операцій з нерухомістю.

Значна частка інвестицій надходить до нафтогазового сектору Узбекистану, Туркменістану, Казахстану та України завдяки російським компаніям «Лукойл», «Роснефть», «Газпром»; казахський «Казмунайгаз» має наміри збільшити нафтогазові активи в Грузії та в Україні. Необхідно відзначити роль Російської Федерації на фінансових ринках пострадянського простору – російський капітал контролює значну частину банківської сфери Вірменії, досить вагомою є присутність російського капіталу в Киргизстані, Казахстані, а також Україні та Білорусі. В свою чергу, казахський капітал має вплив на території Киргизстану, а також Росії, України та Грузії [11, с. 99].

Однак, взаємних обсягів інвестування між країнами СНД недостатньо, щороку через зношеність основних фондів все відчутнішою стає потреба залучення іноземних інвестицій. Незважаючи на певне зростання ПІІ до країн СНД, спрямованих переважно до ресурсодобувних галузей та транспортної інфраструктури, загальне співвідношення інвестицій до ВВП в країнах СНД залишається досить низьким, що породжує необхідність залучення більших

обсягів приватних інвестицій до інших, а не лише ресурсодобувних, секторів економіки. ПІ якраз і низькі в цих секторах. Багато країн СНД не завершили структурні реформи, отже, саме тут очікується можливість покращення інвестиційного клімату. Виокремлюється низка інших заходів, котрі також сприятимуть покращенню інвестиційного клімату. Зокрема, йдеться про розширення і поглиблення внутрішніх фінансових ринків, реформування державної служби та енергетичного сектору, трансформування податкової системи в напрямку її більшої зорієнтованості на економічне зростання та залучення інвестицій, захист прав власності, зменшення корупції, державного втручання, зміцнення правової та регуляторної систем [12, с.72–73].

Насичення внутрішнього ринку країн СНД промисловими товарами та технічною продукцією, а також експорт до країн «далекого зарубіжжя», значною мірою, залежить від науково-виробничої кооперації між країнами Співдружності. Недалеке майбутнє — за біотехнологіями, котрі базуватимуться на досягненнях генної інженерії та молекулярної біології; нанотехнологіями, які дозволятимуть змінювати молекулярну будову речовини та створювати нові структури живої і неживої матерії; системами штучного інтелекту, глобальними інформаційними та комунікаційними мережами. Подальший розвиток отримають космічні технології, гнучке автоматизоване виробництво, робототехніка, атомна промисловість, новітні ресурсозберігаючі технології, інтегровані високошвидкісні транспортні системи [13, с. 30].

Кожна з країн СНД має багато розробок у цих сферах, отже, є всі можливості для повноцінної інтеграції у глобальний інноваційний простір, світової торгівлі наукомісткими товарами та інтелектуальною власністю. Однак, для поєднання науки та виробництва, в першу чергу, необхідно цілеспрямовано поєднувати діяльність та підтримку держави, можливості та ресурси приватного бізнесу та діяльність суспільних інституцій. З цією метою, зокрема, в Росії розроблено Стратегію Російської Федерації в галузі розвитку науки і техніки на період до 2010 р. і подальшу перспективу (до 2015 р.), а також низку програм з метою реалізації найважливіших інноваційних проєктів державного значення.

Зокрема, це федеральна цільова науково-технічна програма «Дослідження та розробки пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки», а також федеральні законопроекти «Про передачу технологій», «Про фонди підтримки науки та інновацій», «Про внесення змін в законодавчі акти Російської Федерації з метою стимулювання інноваційної діяльності та впровадження у виробництво наукомістких технологій».

Очевидно, що країни СНД ще не задіяли можливості науково-технічного співробітництва та виробничої кооперації, тоді як успішний технологічний розвиток і виробнича кооперація є умовою динамічного розвитку всіх форм економічної взаємодії (торгівлі, інвестиційних процесів, промислової кооперації). Особливо важливо це для напівпериферійних пострадянських країн, які можуть успішно і самодостатньо розвиватися лише на ґрунті технологічного прогресу.

Такі світові інтеграційні угруповання як ЄС, АСЕАН чи НАФТА яскраво демонструють можливості ефективної співпраці в економічній, соціальній, політичній, правовій, безпековій, гуманітарній, екологічній та багатьох інших сферах міжнародної діяльності. Натомість, за умов інтеграції на пострадянському просторі спрацьовує значна кількість чинників дестабілізації, котрі унеможливають створення в рамках СНД навіть початкової форми регіональної інтеграції – зони вільної торгівлі. Зокрема, йдеться про політизацію економічних процесів; розбіжність в рівнях економічного та соціального розвитку держав; неузгоджене законодавство; розгалужену, проте неефективну інституційну систему; недосконалу міграційну політику. Саме ці розбіжності в рівнях розвитку стали основними причинами процесу переорієнтації зв'язків країн пострадянського простору поза його межами. Таким чином, відбувався пошук нових торговельних партнерів та інвесторів, що призвело до скорочення виробничої і науково-технологічної взаємодії між державами СНД.

СНД нині не можна назвати цілісно функціонуючим інтеграційним об'єднанням, тому на підвалинах цього геополітичного утвору виникла низка нових субрегіональних об'єднань, успіх діяльності яких залежить від

внутрішнього потенціалу та зовнішньоекономічних стратегічних установок держав, котрі об'єднуються.

У форматі СНД триває перебіг інтеграційних процесів, а вектори процесів інтеграції визначаються пошуком стратегічних партнерів для кожної країни пострадянського простору. При цьому досягнутий політичний суверенітет кожної з країн пострадянського простору перемижується з лише початковими стадіями набуття суверенітету економічного, невизначеність та недорозвиненість якого можна назвати основним чинником дезінтеграційних процесів.

-
1. Устав Содружества Независимых Государств [Электронный ресурс] // Исполнительный комитет СНГ. — Режим доступа : <http://www.ciss.minsk.by>
 2. Смирнов С. Внутренний спрос как основной «локомотив» роста стран ЭврАзЭС / Сергей Смирнов // Экономическое обозрение. — 2007. — № 1. — С. 11–13.
 3. Жуков С. Экономическое взаимодействие на постсоветском пространстве / С. Жуков, О. Резникова // Кавказ & Глобализация. — 2006. — Т. 1 (1). — С. 109–123.
 4. Europe in figures // Eurostat yearbook 2008. — Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2008. — 566 p. — ISBN 978-92-79-06607-8.
 5. Содружество Независимых Государств в 2006 году : Статистический ежегодник = Commonwealth of independent states in 2006. — М. : Межгосударственный статистический комитет СНГ, 2007. — 682 с. — ISBN 978-5-89078-073-7.
 6. Шурубович А. Белоруссия между Россией и Евросоюзом: варианты позиционирования в новой геоситуации / А. Шурубович // Российский экономический журнал. — 2007. — № 3. — С. 73-84.
 7. Жуков С. Экономические взаимосвязи на постсоветском пространстве / С. Жуков, О. Резникова // Вопросы экономики. — 2007. — № 8. — С. 93–103. — ISSN 0042-87-36.

-
8. Статистический комитет СНГ [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.cisstat.com/rus>
 9. Косикова Л. Регион СНГ: фазы трансформации и нынешние стратегические возможности России : (к 15-летию Содружества Независимых Государств) / Л. Косикова // Российский экономический журнал. — 2006. — № 9–10. — С. 40–62. — ISSN 0130-9757.
 10. Исполнительный комитет СНГ [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ciss.minsk.by>
 11. Жуков С. Экономические взаимосвязи на постсоветском пространстве / С. Жуков, О. Резникова // Вопросы экономики. — 2007. — № 8. — С. 93–103. — ISSN 0042-87-36.
 12. World economic outlook // Spillovers and cycles in the Global Economy / International Monetary Fund, April 2007. — 323 p.
 13. Глазьев С. Закономерности долгосрочного технико-экономического развития / С. Глазьев // Международная экономика. — 2007. — № 7. — С. 23–35.